

Ehkäise tapaturmat -hanke Etelä-Kymenlaaksossa ja Etelä-Pohjanmaalla 2009–2012

Päätelmät

- Tapaturmailmiön kokonaisuutta, laajuutta ja ehkäisevän työn periaatteita ei kunnissa tunneta riittävästi.
- Olemassa olevat, tietojärjestelmiin tallentuvat tiedot tapaturmista on saatettava turvallisuuden edistäjien käyttöön.
- Tapoja yhdistää tapaturmien ja päihdehaittojen ehkäisyä on kehitettävä.
- Ammattilaiset voivat omalla käyttäytymisellään toimia yhteisöissä esimerkkeinä ja vaikuttajina.
- Ensiapupoliklinikkatoimintaa on kehitettävä tukemaan tapaturmien ehkäisytyötä.
- Systemaattinen ja pitkäjänteinen työ tapaturmien vähentämiseksi edellyttää, että eri hallintokunnissa on työntekijöitä, joiden toimenkuvaan kirjataan tapaturmien ehkäisytyö.
- Tutkimuksiin perustuvia ja tehokkaiksi osoitettuja keinoja vähentää tapaturmia tulee käyttää enemmän.

TAUSTAA

Ehkäise tapaturmat -hankkeen viitekehyksenä ja suunnittelun lähtökohtana toimivat maailman terveysjärjestön tukema Safe Community -malli sekä Pohjois-Karjala projekti. Hankealueet toteuttivat tapaturmien ehkäisytyötään itse määrittelemillään painopistealueilla. Etelä-Kymenlaaksossa toiminnan kohteina olivat päihteet ja tapaturmat, iäkkäiden tapaturmat sekä tapaturmien ja vaaratapahtumien kirjaamisen ja seurannan yhtenäistäminen. Etelä-Pohjanmaalla toiminta kohdentui alueellisten turvallisuus- ja liikenneturvallisuussuunnitelmien edistämiseen ja toimeenpanoon sekä lasten ja nuorten liikenneturvallisuuden parantamiseen. Erityisenä huolena oli nuorten kuolemaan johtavat liikenneonnettomuudet.

TAPATURMIEN EHKÄISYTYÖ ALUEILLA JA KUNNISSA

Ehkäise tapaturmat -hankkeen tavoitteena oli kehittää paikallista tapaturmien ehkäisytyötä. Tuloksekas työ edellyttää paikallisen tapaturmatilanteen tuntemista ja laaja-alaista, yli sektorirajojen tapahtuvaa toimintaa. Kunnissa on useita poikkihallinnollisia työryhmiä ja tapaturmien ehkäisytyö pyrittiinkin liittämään jo olemassa oleviin hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen verkostoihin, sillä eri työryhmien toimenpiteet kohdistuvat usein samoihin väestöryhmiin ja organisaatioihin.

Hankkeen arviointia varten haastateltujen asiantuntijoiden mukaan paikallinen organisoituminen ja sen huolellinen suunnittelu sekä toiminnan integroiminen alueella toimivien verkostojen kanssa on tärkeä ottaa huomioon jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Ehkäise tapaturmat -hankkeessa avoin verkostoyhteistyö näyttäytyi haasteellisena.

Hankkeen aikana vahvistui käsitys siitä, että ilman työntekijää, joka voi keskittyä tapaturmien ehkäisytyöhön, ei ehkäisevää työtä voi koordinoitusti ja pitkäjänteisesti viedä kunnassa eteenpäin. Kuntaan tai alueelle tarvitaan henkilö, joka huolehtii työn suunnittelusta, toiminnan koordinoinnista, materiaalien kokoamisesta, koulutustilaisuuksien ja tapahtumien järjestämisestä sekä seuraa tapaturmatilanteen kehittymistä alueella. Ehkäise tapaturmat -hankkeen kokemusten perusteella koordinaatiopisteen ja ydintyöryhmän olisi hyvä olla lähellä peruskuntaa.

Kirjoittajat:

Anne Lounamaa
Kehittämispäällikkö, THL

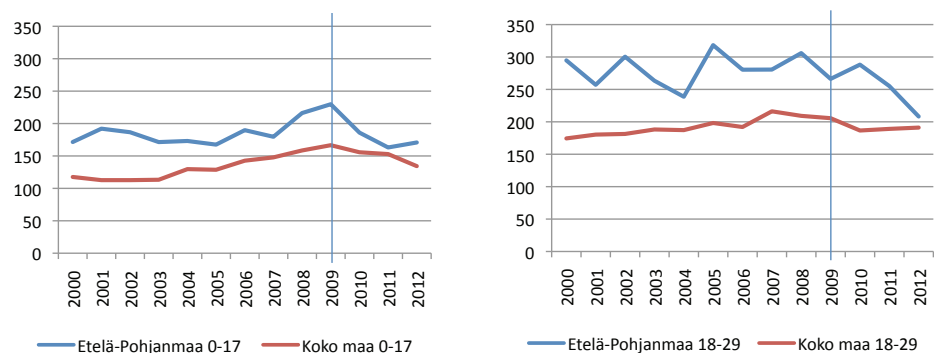
Pirjo Lillsunde
Tutkimuspäällikkö, THL

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan tapaturmien ehkäisyn haasteina olivat ammattilaisten asenteet, resurssien vähyys sekä työn organisointi. Kyselyjen mukaan tapaturmaongelman laajuutta ei tunneta ja ammattilaisten turvallisuuskäyttäytymisessä on parannettavaa. Hankkeen saavutuksina koettiin tietämyksen lisääntyminen ja eri ammattiryhmien välinen yhteistyö. Opiskelijoiden, eri-ikäisten asukkaiden ja ammattilaisten kanssa järjestetyt tapahtumat saivat erityiskiitosta. Haastatellut asiantuntijat nostivat kehittämiskohteiksi kokouskäytäntöjen muuttamisen osallistavammaksi, hankkeen sisäisen tiedon parantamisen ja toimijoiden motivoinnin.

LASTEN JA NUORTEN LIIKENNETURVALLISUUS TEEMANA

Etelä-Pohjanmaalla painopistealue oli lasten ja nuorten liikenneturvallisuuden parantaminen. Tiedon lisäämiseksi oppilailta kysyttiin riskikäyttäytymisestä ja rehtoreilta vaaranpaikoista sekä liikenneturvallisuustyöstä. Alueen pilottikuntien ryhmässä toteutettiin erityistoimia lasten ja nuorten liikenneturvallisuuden parantamiseksi, esim. pyöräilykypärän käytön lisäämiseksi. Monipuolinen toiminta käsitti myös liikenneturvallisuussuunnitelmien työstämistä, liikenneturvallisuuskansioiden valmistamista kouluille, liikenneturvallisuuskoulutusta opettajille ja oppilaille sekä koulumatkojen vaaranpaikkakartoituksia. Liikenneturvallisuus oli teemana myös vanhempainilloissa. Nuorille järjestetyissä tilaisuuksissa pohdittiin liikenneturvallisuutta ja päihteiden käyttöä. Opiskeluterveydenhuollon roolia pidettiin merkittävänä liikenneturvallisuuden edistämässä ja nuorten päihdehaittojen ehkäisyssä.

Liikenneonnettomuuksissa loukkaantuneiden lasten ja nuorten määrä väheni Etelä-Pohjanmaalla ja saavutti lähes maan keskiarvon vuoden 2012 aikana.

Kuvio 1. Liikenneonnettomuuksissa Etelä-Pohjanmaalla ja Suomessa loukkaantuneet 0–17 ja 18–29 –vuotiaat. Potilaat 100 000:ta ikäryhmän asukasta kohden. (Lähde: THL, Finjury/Hoitoilmoitusrekisteri)

PÄIHTEET JA TAPATURMAT TEEMANA

Ensiapuasemilla

Alkoholijuomien suurkulutus ja humalahakuinen kertakulutus ovat tärkein yksittäinen syy tapaturmien, väkivallan ja onnettomuuksien taustalla. Etelä-Kymenlaakson alueen yhdeksällä ensiapupäivystysasemalla kokeiltiin alkoholiehoitoisten asiakkaiden tunnistamisen toimintamallia. Malli sisälsi alkometripuhallituksen ja Audit C:n tekemisen yhteistyössä potilaan kanssa sekä palautteen ja tarvittaessa neuvonnan antamisen jatkohoitoon hakeutumisesta. Samalla selvitettiin, kuinka suuri osa hoitoon hakeutuneista tapaturmapotilaista oli alkoholin vaikutuksen alaisena. Myös hoitohenkilökunnan päihdehoitotyön osaamista ja asenteita päihtyneisiin potilaisiin tutkittiin.

Etelä-Kymenlaakson tutkituista tapaturmapotilaista kolmasosa oli alkoholin vaikutuksen alaisena. Yleisimmin päihtyneet potilaat hakeutuivat hoitoon iltatai yöaikaan. Erikoissairaanhoidon potilaista melkein puolet (43 %) ja perusterveydenhuollon potilaista reilu 14 prosenttia oli päihtyneenä hoitoon hakeutessaan. Lähes puolet kaatuneista potilaista, puolet myrkytyksistä ja lähes kaikki pahoinpitelypotilaista olivat humalassa. Miltei viidenneksellä nollapuhalluksen tehneistä asiakkaista alkoholin kulutus osoittautui ongelmalliseksi AUDIT-testin perusteella.

Näin tutkimus tehtiin

THL käynnisti 2009 kehittämiss-hankkeen tapaturmien ehkäisemiseksi yhdessä Etelä-Kymenlaakson ja Etelä-Pohjanmaan alueiden kanssa.

Tavoitteena oli tutkia ja kehittää tapaturmien ehkäisytyötä alueella ja kunnissa.

Alueet määrittivät itselleen tapaturmien ehkäisyn painopiste-alueet. Toimintaa tapaturmatyön ja -tilanteen muuttamiseksi toteutettiin aluekoordinaattorin johdolla ja toimesta. Alueelle perustetut poikkihallinnolliset ohjausryhmät tukivat toimintaa ja THL tarjosi asiantuntija-apua.

Työ tapaturmien ehkäisemiseksi sisälsi uusien työmenetelmien opettelua ja käyttöönottoa, tiedonkeruumenetelmien kehittämistä ja tiedonkeruiden toteuttamista väestön turvallisuus- ja riskikäyttäytymisestä, väestöta-pahtumien järjestämisestä sekä tiedon jakamista tapaturmista, niiden syytekijöistä ja keinoista pienentää riskiä ja vähentää tapaturman todennäköisyyttä.

Hankkeen arvioimiseksi THL keräsi tietoa haastattelemalla hankkeen vaikutuspiirissä olleita ammattilaisia. Vuodenvaihteessa 2011–2012 THL haastatteli 23 Ehkäise tapaturmat -hankkeessa alueilla toimintaa. Alueilla toteutettiin kyselyt sähköisellä tiedonkeruulomakkeella, johon vastasi 302 henkilöä (80 Etelä-Kymenlaaksosta ja 222 Etelä-Pohjanmaalta). THL analysoi kuolemansyy- ja sairaalankäyttötilastoja tapaturmatilanteesta tapahtuneiden muutosten arvioimiseksi.

Hoitohenkilökunnan suhtautuminen päihdeasiakkaiden tunnistamiseen ja hoitoonohjaukseen näytti olevan sitä negatiivisempaa, mitä enemmän päihdepotilaita henkilökunta kohtasi. Vaikka henkilökunta itse koki osaavansa ottaa päihdeasiat puheeksi, niin tulosten mukaan hoitohenkilökunnan päihdeosaa-misessa on kehittämisen varaa. Osa henkilökunnan asenteista näyttäisi johtuvan turhautumisesta siihen, että samat päihteiden suurkuluttajat kuormittavat ensiapuasemia.

Nuorten kanssa

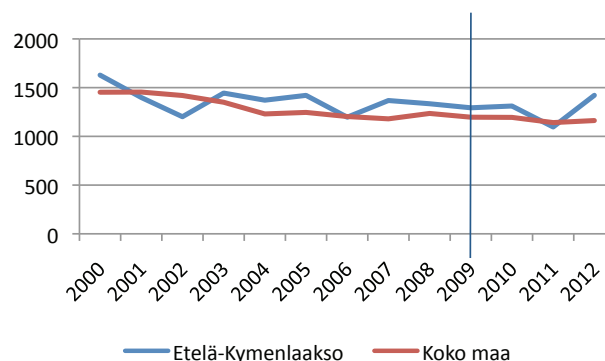
Alkoholin osalta myynnin ikärajakontrollin on todettu ehkäisevän tehokkaasti alaikäisten alkoholinkäyttöä. Kotkassa toteutettiin tutkimus ikärajakontrollot-tavien tuotteiden myynnin valvonnasta (alkoholi, tupakka, rahapelit). Kotkan myyntipisteissä, muissa kuin Alkoissa, noin puolet alkoholin koeostoista onnistui, eli nuoret saivat ostettua alkoholia todistamatta kassalla ikäänsä (2011). Alkojen myynninvalvonta oli selvästi tehokkaampaa kuin muiden kauppojen. Osittain Ehkäise tapaturmat -hankkeen tulosten perusteella, kaupungit alkoivatkin 2013 alusta tarkistaa kaikkien alle 30 vuotta näyttävien iän.

Kyselyin kartoitettiin nuorten riskikäyttäytymistä ja päihteiden käyttöön liittyviä asenteita. Huolestuttavan moni nuori kuvitteli, että heidän ystävänsä eivät pidä päihtyneenä ajamista merkittävänä rikkeenä. Myös yllättävän moni nuori, esim. Etelä-Kymenlaakson ammattioppilaitoksen opiskelijoista lähes joka kymmenes, ilmoitti ajaneensa usein päihtyneenä.

IÄKKÄIDEN KAATUMISTAPATURMAT TEEMANA

Iäkkäiden kaatumistapaturmien ehkäisyyn on tutkittuun tietoon pohjautuvia mal-leja, esim. IKINÄ -toimintamalli. Iäkkäiden kaatumistapaturmat ovat merkittävä iäkkäiden itsenäisen toimintakyvyn heikentäjä. Iäkkäiden kaatumistapaturmien ehkäisyä kehitettiin erityisesti Etelä-Kymenlaaksossa. Motivaatio kaatumistapa-turmien ehkäisyyn on hyvä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Haasteena on toimin-takäytäntöjen implementointi pysyväksi toiminnaksi. Muutoksen käynnistämises-sä oleellisia olivat päätökset, erityisesti johtajien ja esimiesten sitoutuminen pitkäjänteiseen toiminnan kehittämiseen, verkottuminen sekä henkilökunnan, iäkkäiden ja heidän omaistensa koulutus ja asiantuntijatuen tarjoaminen am-mattiallisille muutosprosessin aikana.

Etelä-Kymenlaaksossa 75 vuotta täyttäneiden lonkkamurtumapotilaiden kehitys noudattelee kansallista kehitystä. Potilaiden määrä on jonkin verran suurempi kuin maassa keskimäärin.

Kuvio 2. 75 vuotta täyttäneet lonkkamurtumapotilaat Etelä-Kymenlaaksossa ja Suomessa 100 000:ta 75 vuotta täyttänyttä kohti. (Lähde: THL, Finjury/Hoitoilmoitusrekisteri)

KIRJALLISUUTTA

Lounamaa A, Matikainen K, Heikkilä A, Hietaniemi M ja Lillsunde P (toim.) Ehkäise tapaturmat -hanke. tapaturmien ehkäisytyön kehittämisprojekti Etelä-Kymenlaaksossa ja Etelä-Pohjanmaalla 2009 – 2012. Työpaperi 22/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Somerkoski B, Impinen A ja Lillsunde P. Turvallisempi kunta. Safe Community -toimintamalli paikallisen turvallisuussuunnittelun tukena. Opas 35/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Mattila I ja Roine M: Liikenne terveeksi. Pohjois-Karjala -projektin opetukset liikenneturvallisuukselle. Liikennevakuutuskeskus 2009.

Puska P: General principles and intervention strategies. Teoksessa Puska P, Vartiainen E, Laatikainen T, Jousilahti P ja Paavola M (ed.) The North Karelia project: From North Karelia to national action. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2009.

Heikkilä A: Alkoholin yhteys ensiavussa todettuihin tapaturmiin ja hoitohenkilökunnan asenteet ja osaaminen päihtyneen potilaan kohtaamisessa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Hoitotieteen laitos. 2012

Warpenius K, Holmila M, Raitasalo K: Peliin ei puututa. Alkoholin, tupakan, rahapeliautomaattien ikärajavalvontaa testanneet ostokokeet vähittäisliikkeissä. Yhteiskuntapolitiikka 77. 2012:4.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-302-242-3 (painettu)
ISBN 978-952-302-243-0 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-243-0>

www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/ehkaise-tapaturmat

YHTEENVETO

Tapaturmien ehkäisytyö on niin terveyden edistämisen ammattilaisille kuin muille kunnissa ja alueorganisaatioissa toimiville usein uutta. Tapaturmailmiön tuntemusta ja ehkäisevän työn osaamista tulee rakentaa systemaattisesti ja pitkäjänteisesti.

Tapaturmien ehkäisytyötä suunnitteleva ja ehkäisevää työtä toimeenpaneva henkilö on paikallisella tasolla välttämätön. Kunnassa tai alueella on tehtävä päätös, minkälaisella organisaatorakenteella tapaturmien ehkäisytyön suunnittelu ja työn toimeenpano toteutetaan. Työhön on myös osoitettava riittävät resurssit.

Tapaturmien ehkäisyä tulee toteuttaa laaja-alaisessa verkostossa, jotta asuin- ja elinympäristöihin sekä käyttäytymiseen vaikuttamisesta tulee riittävän monipuolista ja tehokasta. Työntekijöille verkosto tarjoaa mahdollisuuden oppia ja laajentaa omaa näkökulmaa.

Perinteinen työryhmä -malli kaipaa uudistusta. Uusia verkostojohtamisen ja verkostojen työtapoja on hyvä löytää työntekijöiden motivoimiseksi ja työn elävänä pitämiseksi.

Ensiapupoliklinikatoimintaa on kehitettävä nykyistä paremmin tukemaan tapaturmien ehkäisytyötä. Ensiapuvastaanottopisteiden rooli on merkittävä tapaturmatiedon tuottajana (hoidetut tapaturmapotilaat) ja keskeiseen tapaturmien riskitekijään, päihteisiin, puuttumisessa. Ensiavussa työskentelevien ammattilaisten asennoituminen ja usko omiin mahdollisuuksiinsa puuttua päihdeongelmaan näyttäytyi heikkona. Ammattilaisilla on mahdollisuus puuttua päihdeiden käyttöön, kun työmenetelmät ja hoitoprosessit on huolella mietitty.

Terveidenhuollon henkilökunnalle ja opiskelijoille tulee lisätä päihdepotilaan kohtaamisen ja päihdehaittojen ehkäisyn koulutusta.

Paikallisella tasolla olemassa olevat ja tietokantoihin tallennetut tiedot (mm. terveystoimi, pelastustoimi, poliisi) tulee saattaa paikallisten terveyden ja turvallisuuden edistäjien käyttöön raportointijärjestelmiä kehittämällä. Tiedon hyödyntämisen prosesseihin on kiinnitettävä huomiota, jotta tieto tapaturmatilanteista ja -riskeistä saadaan suunnittelun, korjaavien toimenpiteiden ja arvioinnin pohjaksi.

Tapaturmien ehkäisytyö rajataan olemassa oleviin resursseihin sopivaksi. On päätettävä, mitä halutaan parantaa ja muuttaa. Työlle määritellään selkeät, mitattavissa olevat tavoitteet ja sovitaan aikataulusta eri tapaturmien vähentämiseksi.

Tapaturmien ehkäisytyön vaikuttavuuden arvioimista on kehitettävä. Kuolleisuuden ja sairastavuudessa tapahtuvia muutoksia herkemmin havaitsevia mittareita ja tapoja mitata panostuksia ehkäisevään työhön tulee kehittää.

Tämän julkaisun viite: Lounamaa A ja Lillsunde P. Ehkäise tapaturmat -hanke Etelä-Kymenlaaksossa ja Etelä-Pohjanmaalla 2009 –2012. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).